

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESAS TIESNESIS

Jura Alunāna iela 1, Rīga, LV 1010

Tālrunis: 67830735, 67210274 Fakss: 67830770
e-mail: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Satversmes tiesas tiesneša

Alda Laviņa

ATSEVIŠKĀS DOMAS

Rīgā 2020. gada 30. jūlijā

lietā Nr. 2019-23-01

**„Par Civilprocesa likuma 464. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas
Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”**

1. Satversmes tiesa 2020. gada 16. jūlijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019-23-01 „Par Civilprocesa likuma 464. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam” (turpmāk – Spriedums), ar kuru atzina apstrīdēto normu par atbilstošu Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Nevaru piekrist vairākiem Satversmes tiesas secinājumiem un uzskatu, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz tiesības pieteikt noraidījumu Augstākās tiesas tiesnešiem, kas lems par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Argumentējot savu viedokli, izmantošu Spriedumā lietotos saīsinājumus.

2. Satversmes tiesa, vērtējot, vai kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā ir paredzēti pietiekami līdzekļi tiesas objektivitātes nodrošināšanai, Sprieduma 14. punktā ir secinājusi, ka: 1) tiesneša neatkarības princips, 2) tiesneša pienākums atstāties no lietas izskatīšanas, 3) koleģialitātes princips pietiekami un efektīvi nodrošina tiesas objektivitāti kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā un Satversmes 92. panta pirmais teikums

neprasa, lai kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā lietas dalībniekiem tiktu nodrošinātas tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem.

Uzskatu, ka minētais secinājums par Satversmes 92. panta pirmā teikuma tvērumu nav saskanīgs ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā paustajām atziņām par Konvencijas 6. pantu un tiesas objektivitāti. Konvencija paredz cilvēka tiesību un pamatbrīvību minimālo standartu. Tādēļ, konkretizējot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā noteikto tiesību uz taisnīgu tiesu saturu, nedrīkst paredzēt zemāku pamattiesību aizsardzības līmeni, kā to nosaka Konvencija.

3. Lai noskaidrotu, vai un kādas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesas objektivitātes garantijas ir attiecināmas uz kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadiju civilprocesā, visupirms nepieciešams izvērtēt, pirmkārt, vai konkrētās lietas dalībniekiem bija paredzētas tiesības pārsūdzēt apelācijas instances tiesas spriedumu kasācijas kārtībā un, otrkārt, kāda ir tiesnešu kolēģijas kompetence rīcības sēdē.

3.1. Aksiomātiska ir tēze, ka nedz Satversmes 92. panta pirmais teikums, nedz Konvencijas 6. pants neparedz valstij pienākumu visu kategoriju civillietās noteikt personai tiesības pārsūdzēt spriedumu kasācijas kārtībā. Taču tad, ja likumdevējs paredz personai šādas tiesības noteiktas kategorijas lietās, likumdevējam jānodrošina tas, ka pārsūdzības process atbilst tiesas pieejamības, taisnīgas procedūras un citām taisnīgas tiesas prasībām.

Civilprocesa likuma 450. pantā Pieteikuma iesniedzējai kā lietas dalībniecei ir paredzētas tiesības pārsūdzēt apelācijas instances tiesas spriedumu civillietā kasācijas kārtībā. Līdz ar to gan Satversmes 92. pants, gan Konvencijas 6. pants ir piemērojami tiesvedības procesa stadijā, kurā tiek izlemts jautājums par kasācijas tiesvedības ierosināšanu.

3.2. Piekřītu Spriedumā secinātajam, ka konkrētās tiesvedības procesa stadijas raksturs ietekmē tiesas objektivitātes nodrošināšanai izmantojamo līdzekļu klāstu. Šā mērķa sasniegšanai likumdevējam no Satversmes 92. panta un

Konvencijas 6. panta neizriet pienākums ikvienā tiesvedības procesa stadijā paredzēt tieši noraidījuma institūtu.

3.2.1. Pēc tam, kad apelācijas instances tiesas spriedums ir pārsūdzēts kasācijas kārtībā un Augstākajā tiesā ir saņemta kasācijas sūdzība, tiesnešu kolēģija rīcības sēdē izvērtē šīs sūdzības atbilstību kasācijas principam.

Civilprocesa likums nosaka vairākus pamatus atteikumam ierosināt kasācijas tiesvedību. Saskaņā ar Civilprocesa likuma 464.¹ panta pirmo daļu tiesnešu kolēģija atsakās ierosināt kasācijas tiesvedību, ja kasācijas sūdzība neatbilst šā likuma 450.–454. pantā noteiktajām formālajām prasībām. Tātad tiesnešu kolēģijai visupirms jāpārbauda iesniegtās kasācijas sūdzības formālā atbilstība Civilprocesa likuma 464.¹ panta pirmās daļas prasībām.

Ja kasācijas sūdzība atbilst tai likumā noteiktajām formālajām prasībām un tiesa, kura taisījusi pārsūdzēto spriedumu, nav pārkāpusi Civilprocesa likuma 452. panta trešajā daļā paredzētos tiesvedības noteikumus, tiesnešu kolēģijai jāpārbauda, vai ir pamats atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību, balstoties uz Civilprocesa likuma 464.¹ panta otrās daļas 1. punktu. Proti, saskaņā ar šo normu tiesnešu kolēģija var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību tad, ja tā konstatē, ka attiecīgajos tiesību jautājumos ir izveidojusies judikatūra, un secina, ka pārsūdzētais spriedums tai atbilst.

Pēc tam tiesnešu kolēģijai jāpārbauda, vai ir pamats atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību, balstoties uz tā paša panta otrās daļas 2. punktu. Atbilstoši šai normai tiesnešu kolēģija visupirms pārbauda, vai Augstākajai tiesai būtu nepieciešams vienotas tiesu prakses nodrošināšanas vai tiesību tālākveidošanas nolūkā izteikties par kasācijas sūdzībā norādītajiem un pārsūdzētajā spriedumā risinātajiem tiesību jautājumiem. Ja tiesnešu kolēģija secina, ka tas nav nepieciešams, tā saskaņā ar šo normu var atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību, ja vien tai nav acīmredzama pamata uzskatīt, ka pārsūdzētajā spriedumā ietvertais lietas iznākums ir nepareizs.

Tātad tiesneši, kas lemj par kasācijas tiesvedības ierosināšanu civilprocesā, ne tikai pārbauda atbilstību formāliem nosacījumiem, bet arī vērtē pārsūdzētajā tiesas spriedumā veikto tiesību normu piemērošanu un spriedumā ietverto lietas

risinājumu pēc būtības. Pretējā gadījumā tiesnešu kolēģijai nebūtu iespējams pārliecināties par iesniegtās sūdzības atbilstību kasācijas principam.

Jāņem vērā, ka salīdzinoši nesēn Satversmes tiesa ir vērtējusi arī to Civilprocesa likuma normu atbilstību Satversmei, kuras paredz, ka lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību civillietā var sastādīt rezolūcijas veidā. Attiecīgajā lietā Satversmes tiesa ir atzinusi: kad tiesnešu kolēģija savas novērtējuma brīvības ietvaros pārliecinās par judikatūras esību vai tiesu prakses vienotību un tiesību tālākveidošanas nepieciešamību konkrētajos tiesību jautājumos, tā pēc būtības izvērtē šo tiesību jautājumu nozīmi kasācijas instances tiesas publiskās funkcijas īstenošanā un nepieciešamību kasācijas instances tiesai izteikties par šiem jautājumiem. Tiesnešu kolēģijas vērtējums par pārsūdzētā sprieduma atbilstību judikatūrai vai par tajā ietvertā lietas iznākuma pareizību pēc būtības ir vērtējums par to, vai kasācijas sūdzībā norādītie argumenti varētu būt par pamatu pārsūdzētā sprieduma atcelšanai pilnībā vai vismaz daļā (*sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 16.4. punktu*). Vēl jo vairāk, citā lietā Satversmes tiesa ir norādījusi, ka saņemto kasācijas sūdzību izvērtē tiesnešu kolēģija, citstarp iepazīstoties arī ar kasācijas sūdzības saturu, tiesas spriedumu un lietas materiāliem. Tiesnešu kolēģija izvērtē ne vien kasācijas sūdzības atbilstību tai izvirzītajām formālajām prasībām, bet arī tās saturu. Pēc būtības šāda procedūra ir pielīdzināma lietas izskatīšanai rakstveida procesā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2013. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2013-02-01 12. punktu*).

Satversmes tiesa Spriedumā norādīja, ka tiesneši, kas lemj par kasācijas tiesvedības ierosināšanu civilprocesā, pārbauda atbilstību formāliem nosacījumiem un kasācijas sūdzību vērtē vienīgi tiktāl, ciktāl tā atbilst kasācijas principam (*sk. Sprieduma 14. un 14.1. punktu*). Uzskatu, ka Spriedumā izdarītie secinājumi par tiesnešu kolēģijas kompetenci kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā ir pretrunā ar minēto Satversmes tiesas judikatūru.

3.2.2. Lai labāk izprastu tiesnešu kolēģijas kompetenci kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā, nepieciešams aplūkot arī Civilprocesa likuma 464.¹ panta pirmās daļas vēsturisko attīstību.

Ar 2008. gada 22. maija likumu „Grozījumi Civilprocesa likumā” Civilprocesa likums tika papildināts ar 464.¹ pantu, paredzot, ka tiesnešu kolēģijai ir tiesības atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību ne vien gadījumos, kad kasācijas sūdzība neatbilst likumā paredzētajām formālajām prasībām, bet arī gadījumos: 1) kad kasācijas sūdzības iesniedzēja viedoklis par tiesību normu piemērošanu un interpretāciju ir pretrunā ar Augstākās tiesas judikatūru, kurai atbilst apstrīdētais spriedums; 2) kad nerodas šaubas par apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu un izskatāmajai lietai nav nozīmes judikatūras veidošanā.

Pirms šiem grozījumiem spēkā bijušais regulējums paredzēja, ka visas Augstākajai tiesai iesniegtās kasācijas sūdzības izskata rīcības sēdē, lai izlemtu, vai tās atbilst šā likuma 450.–454. pantā noteiktajām formālajām prasībām. Atbilstoši Civilprocesa likuma 464. pantam tiesnešu kolēģija gadījumos, kad tā vienbalsīgi atzina, ka sūdzība neatbilst likuma prasībām, pieņēma lēmumu par kasācijas tiesvedības izbeigšanu. Savukārt gadījumos, kad sūdzība bija sastādīta atbilstoši likumā noteiktajām prasībām, tostarp tajā bija norādīts, kādas materiālo tiesību normas tiesa piemērojusi nepareizi vai kādas procesuālo tiesību normas tiesa pārkāpusi un kā tas ir ietekmējis lietas pareizu izspriešanu, tiesnešu kolēģijai bija jāierosina kasācijas tiesvedība (*sk. Civilprocesa likuma 450.–464. pantu redakcijā, kas bija spēkā līdz 2008. gada 30. jūnijam*). Manuprāt, taisni tāpēc, ka tiesnešu kolēģijai rīcības sēdē bija kompetence vērtēt tikai kasācijas sūdzības atbilstību likumā noteiktajām formālajām prasībām, Civilprocesa likuma desmitajā sadaļā, kas regulē tiesvedības procesu kasācijas instances tiesā, pamatoti nebija paredzētas lietas dalībnieku tiesības pieteikt tiesnešiem noraidījumu.

Papildinot Civilprocesa likumu ar 464.¹ pantu, kas regulē tā saucamos kasācijas filtrus, likumdevējs ir izveidojis tādu tiesisku mehānismu, pateicoties kuram tiesnešu kolēģija rīcības sēdē vairs nepilda tikai formālu funkciju, pārbaudot iesniegtās kasācijas sūdzības atbilstību formālajām likuma prasībām. Komentējot šos grozījumus, zvērināts advokāts Gvido Zemrībo ir norādījis: ja sākotnēji Augstākās tiesas rīcības sēdes uzdevums bija tikai no formālām

pozīcijām izvērtēt kasācijas sūdzības kā atsevišķa procesuāla dokumenta atbilstību Civilprocesa likuma 450.–454. panta prasībām, tad tagad rīcības sēdei uzlikts par pienākumu izvērtēt apelācijas instances tiesas sprieduma tiesiskumu vai, citiem vārdiem, likumību (*sk.: G. Zemrībo. Kasācijas instances regulējums civilprocesuālajā likumdošanā un no tā izrietošās problēmas. Latvijas Republikas Augstākās tiesas biļetens Nr. 6/2013*). Uz to, ka tiesnešu kolēģijas kompetence kopš 2008. gada ir kļuvusi daudz plašāka, norāda arī Civilprocesa likuma 464. panta sestā daļa, kas noteic, ka Augstākās tiesas rīcības sēdē tiesnešu kolēģija var pieņemt arī lēmumu uzdot Eiropas Savienības Tiesai jautājumu prejudiciāla nolēmuma pieņemšanai vai iesniegt Satversmes tiesai pieteikumu par tiesību normu atbilstību Satversmei vai starptautisko tiesību normai (aktam).

3.2.3. Līdz 2012. gada 1. aprīlim Augstākās tiesas rīcības sēdes lēmums bija jā sastāda atsevišķa procesuālā dokumenta veidā, ietverot tajā izvērstu argumentāciju. Lēmumi, kas sastādīti pēc 2008. gadā veiktajiem grozījumiem, uzskatāmi atklāj tiesnešu kolēģijas kompetences apjomu. Piemēram, rīcības sēdes lēmumos lietotie formulējumi – „tiesnešu kolēģija nekonstatē Civilprocesa likuma 5., 97., 192. panta pārkāpumu”; „nav pamatoti kasācijas sūdzības argumenti par Civillikuma 2042. panta nepareizu piemērošanu” – nepārprotami liecina, ka tiesnešu kolēģija rīcības sēdē pēc būtības izvērtē kasācijas sūdzībā ietvertos argumentus (*sk., piemēram, Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2012. gada 24. janvāra rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. SKC-347/2012 un 2012. gada 28. marta rīcības sēdes lēmumu lietā Nr. SKC-256/2012*).

Kasācijas sūdzība, kurā ietvertie argumenti nav pamatoti, neatbilst kasācijas principam, un tāpēc, lai kasācijas instances tiesa netiktu noslogota nelietderīgi, tiesnešu kolēģijai, kā to paredz Civilprocesa likuma 464.¹ panta otrā daļa, ir pamats atteikties ierosināt kasācijas tiesvedību. Taču, lai izprastu, kādām tiesas objektivitātes garantijām jābūt nodrošinātām lietas dalībniekiem kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā, ir būtiski uzsvērt, ka tiesnešu kolēģija neaprobežojas vienīgi ar formālu nosacījumu ievērošanas pārbaudi, bet arī vērtē pārsūdzēto spriedumu, lietas materiālus un sniedz savu vērtējumu par kasācijas sūdzībā norādītajiem argumentiem pēc būtības.

4. Šo atsevišķo domu turpinājumā tiks pārbaudīts tas, kādas Satversmes 92. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesas objektivitātes garantijas ir attiecināmas uz to tiesvedības procesa stadiju, kurā tiesneši izvērtē lietas dalībnieka iesniegtos argumentus pēc būtības, proti, vērtē, vai kasācijas sūdzībā norādītie argumenti var būt par pamatu pārsūdzētā apelācijas instances tiesas sprieduma atcelšanai un vai tāpēc kasācijas tiesvedība būtu ierosināma.

Konkretizējot Satversmes 92. panta pirmo teikumu, jāņem vērā Konvencijas 6. pants un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra, tostarp Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2009. gada 15. oktobra spriedums lietā „Micallef v. Malta”, 2018. gada 16. oktobra spriedums lietā „Daineliené v. Lithuania”, kā arī 2005. gada 15. jūlija spriedums lietā „Mežnarić v. Croatia”. Šajos nolēmumos ietvertās atziņas, manuprāt, ir būtiskas un bija jāņem vērā, vērtējot to, vai konkrētajā tiesvedības procesa stadijā ir paredzētas pietiekamas garantijas tam, lai izslēgtu jebkādas pamatotas lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubas par tiesas objektivitāti.

4.1. Visupirms atgādināšu lietas „Micallef v. Malta” faktiskos apstākļus. Proti, daudzstāvu namā dzīvojošo kaimiņu starpā izcēlās domstarpības sakarā ar to, ka augšējā stāva kaimiņiene izkāra uz balkona veļu un ūdens no tās pilēja uz apakšstāvā dzīvojošā kaimiņa balkona. Šis kaimiņš, uzskatot, ka tiek nepamatoti aizskartas viņa tiesības uz īpašumu, vērsās tiesā ar pieteikumu par tāda pagaidu noregulējuma pieņemšanu, kas aizliegtu augšējā stāvā dzīvojošajai kaimiņienei veikt konkrētas darbības. Pieteikums tika izskatīts pirmās instances un apelācijas instances tiesā. Zīmīgi, ka apelācijas instances tiesas sēdē sūdzības iesniedzēju pārstāvēja advokāts, kas bija tiesas sēdes priekšsēdētāja brāļa dēls. Pārsūdzības izskatīšanas laikā otras puses pārstāvis nepieteica noraidījumu tiesas sēdes priekšsēdētājam, citstarp tāpēc, ka saskaņā ar Maltas Civilprocesa likuma 734. pantu noraidījumu varēja pieteikt tikai tad, ja advokāts ir tiesneša laulātais, māte/tēvs vai dēls/meita.

4.1.1. Eiropas Cilvēktiesību tiesa, izskatot pieteikumu par Konvencijas 6. panta pārkāpumu pagaidu noregulējuma izskatīšanas procesā, sprieduma 74.–

86. punktā visupirms analizēja, vai Konvencijas 6. pants ir piemērojams gadījumos, kad tiek izskatīts pagaidu noregulējuma jautājums. Tiesa atzina, ka ir nepieciešams attīstīt tās judikatūru un atzīt, ka Konvencijas 6. panta garantijas ir piemērojamas arī gadījumos, kad tiek izskatīti pagaidu noregulējuma (prasības nodrošināšanas) jautājumi civillietā.

Ievērojot to, ka pagaidu noregulējuma jautājums pamatā ir procesuāla rakstura jautājums, šajā spriedumā minētās atziņas par tiesas objektivitāti vēl jo vairāk ir piemērojamas tajā tiesvedības procesa stadijā, kurā tiesnešu kolēģija rīcības sēdē vērtē, vai kasācijas sūdzībā norādītie argumenti var būt par pamatu pārsūdzētā apelācijas instances tiesas sprieduma atcelšanai un vai tāpēc kasācijas tiesvedība būtu ierosināma.

4.1.2. Eiropas Cilvēktiesību tiesa attiecīgā sprieduma 93.–99. punktā atgādināja, ka tiesas objektivitātes jeb neitralitātes prasībai ir divi aspekti – subjektīvais un objektīvais. Pirmkārt, tiesai jābūt subjektīvi neitrālai, proti, nevienam tiesnesim nedrīkst būt personiski aizspriedumi, izlemjot lietu. Otrkārt, tiesai jābūt neitrālai arī objektīvajā aspektā. Analizējot tiesas neitralitāti objektīvajā aspektā, nozīme var būt pat pieņemumam. Turklāt pieņēmuma pamatotību nevar pārbaudīt, raugoties tikai no konkrēta tiesas procesa dalībnieka viedokļa. Ir jāvērtē arī tas, vai šaubas par tiesas neitralitāti varētu būt objektīvi pamatotas, jo demokrātiskā valstī tiesām ir jābaida gan iztiesājamās lietas dalībnieku, gan visas sabiedrības uzticēšanās. Lai konstatētu objektīvās neitralitātes pārkāpumu, pietiek ar to, ka pastāv apstākļi, kas norāda uz iespējamu tiesas objektīvās neitralitātes apdraudējumu. Tas nozīmē, ka ir jāsniedz pietiekamas garantijas tam, lai izslēgtu jebkādas pamatotas lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubas par tiesas objektivitāti.

Šā sprieduma 99. punktā Eiropas Cilvēktiesību tiesa secināja, ka noraidījuma institūts ir viens no būtiskākajiem tiesas objektivitātes izvērtēšanas objektīvā testa elementiem. Noraidījums ir procesuāls līdzeklis, ar kuru lietas dalībniekiem tiek sniegta iespēja novērst šaubas par iespējamu tiesas neobjektivitāti un tādējādi tiek sekmēta lietas dalībnieku un sabiedrības uzticēšanās tiesai.

Analizējot konkrētās lietas apstākļus, tiesa nonāca pie uzskata, ka ģimenes saites starp pretējās puses advokātu un tiesnesi ir pietiekams pamats šaubām par tiesneša objektivitāti. Taču situācijā, kad starp tiesnesi un advokātu pastāv attālākas ģimenes saites, proti, advokāts ir nevis tiesneša laulātais, dēls/meita, bet gan brālis/māsa vai brāļadēls/brāļameita, Maltas Civilprocesa likums neparedzēja iespēju pieteikt tiesnesim noraidījumu. Eiropas Cilvēktiesību tiesa uzskatīja, ka tieši normatīvā regulējuma dēļ nepastāv pietiekamas garantijas tam, lai izslēgtu jebkādas pamatotas lietas dalībnieku šaubas par tiesas objektivitāti.

4.1.3. Iepriekš minētajā Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumā paustās atziņas liecina, ka tiesas objektivitātes vērtējumā nozīme ir ne tikai tiesneša iekšējai pārliecībai par savu objektivitāti un neitralitāti, bet arī lietas dalībnieku un sabiedrības pamatotām šaubām par to.

Tiesnešiem izvirzītās augstās izglītības un profesionālās kvalifikācijas prasības, kā arī augstie ētikas un godīguma standarti neapšaubāmi stiprina tiesas objektivitāti, veicinot arī lietas dalībnieku un visas sabiedrības uzticēšanos tiesu varai. Tomēr gadījumā, kad tiesnesim, kurš pieņēmis nepārsūdzamu lēmumu, vajadzēja atstatīties no lietas izskatīšanas, bet viņš to nav izdarījis, personai vairs nav tādu procesuālu līdzekļu, ar kuriem tā varētu aizsargāt savas pamattiesības uz lietas izskatīšanu objektīvā tiesā.

Turklāt, kā to apstiprina tiesu prakses piemēri, pastāv arī tāda iespējamība, ka tiesnesis ir aizmirsis apstākļus, kas varētu radīt šaubas par viņa objektivitāti, un tādēļ pat neapsver iespēju atstatīties no lietas izskatīšanas. Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietā „Daineliené v. Lithuania” Lietuvas Augstākās tiesas tiesnesis bija lēmis par kasācijas tiesvedības ierosināšanu krimināllietā, lai gan šajā lietā prokurors bija tiesneša dēls. Tiesnesis šajā lietā argumentēja, ka viņš šo faktu neesot ievērojis. Turklāt normatīvais regulējums arī neparedzēja prasību, ka sūdzībā norādāms prokurora vārds un uzvārds.

Citā Eiropas Cilvēktiesību tiesā izskatītā lietā – „Mežnarič v. Croatia” – Horvātijas Konstitucionālās tiesas tiesnesis nebija pamanījis faktu, ka konstitucionālā sūdzība iesniegta saistībā ar tādas civillietas izskatīšanu, kurā viņš pats pirms deviņiem gadiem noteiktu laiku bija prasītāja pārstāvis.

Abos piemēra labad minētajos gadījumos Eiropas Cilvēktiesību tiesa konstatēja, ka pastāvēja pamatotas šaubas par viena tiesneša objektivitāti, un atzina, ka, izskatot konkrēto lietu, netika nodrošinātas tiesības uz objektīvu tiesu un tādējādi ir pārkāpts Konvencijas 6. pants.

Īpaši jāuzsver, ka visas minētās lietas nacionālajās tiesās tika izskatītas koleģiāli. Taču Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzina: pietiek ar to, ka šaubas par tiesas objektivitāti pastāv kaut vai tikai attiecībā uz vienu tiesnesi. Līdz ar to Satversmes tiesas arguments, ka abi pārējie kolēģijas sastāvā ietilpstošie tiesneši nodrošinās tiesas objektivitāti, nav juridiski nozīmīgs, jo pietiekamā līmenī nenovērš tiesas objektivitātes apdraudējumu Konvencijas 6. panta izpratnē.

Satversmes tiesa Spriedumā norādījusi, ka noraidījuma institūts ir viens no tiesas objektivitātes nodrošināšanas līdzekļiem. Tomēr Spriedumā tā nav analizējusi no minētajos Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumos ietvertajiem secinājumiem izrietošo būtisko aspektu – noraidījuma institūta mijiedarbību ar citiem tiesas objektivitātes nodrošināšanas līdzekļiem – nolūkā izslēgt jebkādas pamatotas lietas dalībnieku vai sabiedrības šaubas par tiesas objektivitāti. No lietas dalībniekiem nav atkarīgs tas, vai tiesnesis atstāties, tāpēc normatīvajos aktos lietas dalībniekiem ir paredzētas procesuālās tiesības pamatotu šaubu gadījumā pieteikt noraidījumu tiesnesim. Noraidījuma institūts ir līdzeklis tiesas objektivitātes nodrošināšanai situācijā, kad tiesnesis nav sevi atstājis no lietas izskatīšanas, kaut arī viņam tas bija jādara.

4.2. Ņemot vērā šajā punktā minēto, secinu, ka tajā tiesvedības procesa stadijā, kurā lietas dalībnieku argumenti tiek izvērtēti pēc būtības, no Konvencijas 6. panta izriet prasība tiesas objektivitātes nodrošināšanai paredzēt arī noraidījuma institūtu. Tātad arī no Satversmes 92. panta pirmā teikuma izriet likumdevēja pienākums paredzēt lietas dalībniekiem tiesības pieteikt noraidījumu Augstākās tiesas tiesnešiem, kas lems par kasācijas tiesvedības ierosināšanu. Uzskatu, ka Satversmes tiesa, konkretizējot Satversmes 92. pantu kopsakarā ar Konvencijas 6. pantu, noteikusi zemāku pamattiesību aizsardzības līmeni, nekā to paredz Konvencija.

5. Kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadija civilprocesā neapšaubāmi nav pielīdzināma lietas izskatīšanai pēc būtības kasācijas instances tiesā. Tomēr, kā jau tika secināts šo atsevišķo domu 3. punktā, šī procesuālā stadija ir īpaša ar to, ka tiesnešu kolēģija, kas lemj par kasācijas tiesvedības ierosināšanu civilprocesā, ne tikai pārbauda atbilstību formāliem nosacījumiem, bet arī vērtē pārsūdzēto spriedumu, lietas materiālus un kasācijas sūdzībā ietvertos argumentus pēc būtības. Ar to tiesvedības ierosināšanas stadija kasācijas instances tiesā atšķiras no tiesvedības ierosināšanas stadijas pirmās instances vai apelācijas instances tiesā, kad tiesnesis, lemjot par tiesvedības ierosināšanu, pārbauda vienīgi atbilstību formāliem kritērijiem (*sk., piemēram, Civilprocesa likuma 131. pantu*).

Ņemot vērā tiesnešu kolēģijas kompetenci kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā, kā arī to, ka tiesnešu kolēģijas lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību ir galīgais nolēmums civillietā, uzskatu, ka šobrīd normatīvajos aktos paredzētie līdzekļi nav pietiekami tiesas objektivitātes nodrošināšanai. Ja tiesnesim, kurš pieņēmis šādu lēmumu, vajadzēja atstatīties no lietas izskatīšanas, bet viņš to nav izdarījis, tad personai vairs nav procesuālu līdzekļu, ar kuriem tā varētu aizsargāt savas pamattiesības uz lietas izskatīšanu objektīvā tiesā. Tādā gadījumā tiesneša pienākums atstatīties no lietas izskatīšanas nav pietiekama garantija tam, ka tiek izslēgtas jebkādas pamatotas lietas dalībnieku un visas sabiedrības šaubas par viņa objektivitāti. Savukārt tam, ka lēmums par kasācijas tiesvedības ierosināšanu tiek pieņemts koleģiāli, pretēji Spriedumā secinātajam nav izšķirošas nozīmes.

Tieši tādēļ, lai nodrošinātu tiesas neitralitāti objektīvajā aspektā, šajā tiesvedības procesa stadijā likumdevējam no Satversmes 92. panta izriet pienākums nodrošināt lietas dalībniekiem tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem, kuri izlems jautājumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu. Uz to, ka šādas tiesības lietas dalībniekiem būtu nodrošināmas, norāda arī Spriedumā izklāstītā Augstākās tiesas prakse, atbilstoši kurai tiesnešu kolēģija kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā tomēr pēc būtības izlemj civilprocesā lietas dalībnieku pieteiktos noraidījumus tiesnešiem (*sk. Sprieduma 15. punktu*).

5.1. Nevaru piekrist Sprieduma 14. punktā norādītajam, ka gadījumā, ja lietas dalībniekiem kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā tiktu piešķirtas tiesības pieteikt noraidījumu tiesnesim, tiktu izjaukta Civilprocesa likuma sistēma, atbilstoši kurai lietas dalībniekiem tiesības pieteikt noraidījumu ir noteiktas tikai lietas izskatīšanas stadijā un nav paredzētas tiesvedības ierosināšanas stadijā pirmās instances vai apelācijas instances tiesā.

Kā jau tika secināts iepriekš, kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadija civilprocesā būtiski atšķiras no tiesvedības ierosināšanas stadijas pirmās instances vai apelācijas instances tiesā. Šīs atšķirības pamato kasācijas instances tiesas īpašā nozīme demokrātiskā tiesiskā valstī – kasācijas instances tiesā nozīme ir vienlaikus gan publiski tiesiskajām, gan lietas dalībnieku interesēm un tās ir nepieciešams savstarpēji līdzsvarot. Proti, kasācijas instances tiesa līdzsvaro indivīda un sabiedrības intereses, lai nodrošinātu tiesiskuma un taisnīguma principu īstenošanu demokrātiskā tiesiskā valstī (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-11-01 14. punktu*). Ņemot vērā kasācijas instances tiesas nozīmi demokrātiskā tiesiskā valstī, likumdevējs ir paredzējis tiesnešu kolēģijai tiesības pieņemt lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību, ja sūdzība neatbilst kasācijas principam, lai tādējādi atslogotu kasācijas instances tiesu no nepamatotu sūdzību izskatīšanas un nebūtisku uzdevumu veikšanas (*sal. sk. Satversmes tiesas 2020. gada 12. marta sprieduma lietā Nr. 2019-13-01 16.1. punktu*).

5.2. Spriedumā norādīts arī tas, ka noraidījuma institūta paredzēšana kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā apgrūtinātu tiesnešu kolēģiju darbu, prasot neadekvātu darba un laika resursu ieguldījumu. Taču šāds apgalvojums ir pārspīlēts. Kā tiesas sēdē skaidroja Tieslietu ministrijas pārstāves, ir iespējams nodrošināt izņēmumu no vispārējās noraidījuma pieteikšanas kārtības, Augstākās tiesas mājaslapā norādot informāciju par tiesnešu kolēģiju, kura izlems jautājumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu. Tādējādi lietas dalībniekiem tiktu nodrošināta iespēja uzzināt, kuri tiesneši vērtēs iesniegto kasācijas sūdzību (*sk. 2020. gada 16. jūnija tiesas sēdes stenogrammu*).

Jānorāda, ka šāda kārtība attiecībā uz noraidījuma pieteikšanu kasācijas sūdzības pieņemamības vērtēšanas stadijā tiek piemērota gan Lietuvā, gan Igaunijā. Kaimiņvalstīs Augstākās tiesas darbs, lai gan lietas dalībniekiem ir paredzētas tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem, kuri lemj par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, nav nedz apgrūtināts, nedz paralizēts. Kaimiņvalstu paraugs apliecina to, ka, pārskatot Augstākās tiesas darba organizācijas principus un ieviešot tajā moderno tehnoloģiju sniegtās iespējas, ir iespējams bez lielām pūlēm nodrošināt gan sekmīgu tiesnešu kolēģiju darbu, gan arī to, ka lietas dalībnieki var uzzināt, kuri tiesneši lems par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, lai, pastāvot pamatotām šaubām par kāda tiesneša objektivitāti, varētu izmantot tiesības pieteikt viņam noraidījumu.

Satversmes tiesa Sprieduma 15. punktā ir norādījusi, ka, pēc tam, kad saņemts lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību un lietas dalībnieks konstatē, ka lēmumu pieņēmis tiesnesis, par kura objektivitāti viņam ir šaubas, lietas dalībnieka iebildumi pret konkrēto tiesnesi tiek izņemti, izskatot lietu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Manuprāt, tieši šāda kārtība gan apgrūtina tiesas darbu, gan rada papildu izdevumus lietas dalībniekiem. Tiesai noteiktā procesuālā kārtībā kā jauna lieta ir jāizskata pieteikums par lietas izskatīšanu sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem. Tas prasa nozīmīgus tiesas resursus un bez likumā tieši paredzēta tiesiska pamata ierobežo *res judicata* principu. Savukārt pieteikuma iesniedzējam atbilstoši Civilprocesa likuma 478. panta septītajai daļai ir jāiemaksā ievērojama drošības nauda – 300 *euro*. Tā vietā acīmredzami procesuāli ekonomiskāk būtu paredzēt lietas dalībniekiem tiesības pieteikt noraidījumu, bet tiesai – tiesības to izlemt un atrisināt lietā iespējamu tiesas objektīvās neitralitātes apdraudējumu. Turklāt, lai novērstu iespējamību, ka tiesības pieteikt noraidījumu tiesnesim tiks izmantotas ļaunprātīgi, Civilprocesa likumā varētu paredzēt mērķētas procesuālās sankcijas.

Ņemot vērā visu iepriekš minēto, uzskatu, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā neparedz tiesības pieteikt noraidījumu Augstākās tiesas tiesnešiem, kas lems par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

6. Ievērojot šajās atsevišķajās domās paustos apsvērumus, jo īpaši vēlos uzteikt Augstākās tiesas Civillietu departamenta praksi jautājumā par to, vai tiesnešu kolēģijai rīcības sēdē ir jāizskata pēc būtības lietas dalībnieka pieteiktais noraidījums tiesnesim.

Pretēji Satversmes tiesas spriedumā secinātajam, uzskatu, ka Satversmes 83. pantā ietvertais tiesnešu neatkarības princips nevar noteikt to, kurus lietas dalībnieku procesuālos dokumentus Augstākā tiesa izskatīs. To nosaka procesuālie likumi. Augstākās tiesas tiesneši, piemērojot Civilprocesa pamatnoteikumu normas, kurās regulēti tiesneša atstatīšanas un noraidījuma institūti, nodrošina to, lai tiesvedībā kasācijas instances tiesā civilprocesā tiktu nodrošinātas no Satversmes 92. panta pirmā teikuma, kā arī Konvencijas 6. panta izrietošās lietas dalībnieku tiesības uz lietas izskatīšanu objektīvā tiesā.

Pēc Satversmes tiesas sprieduma, kurā atzīts, ka Civilprocesa likums neparedz lietas dalībniekiem procesuālās tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem, Augstākās tiesas tiesnešiem pieteikti noraidījumi būtu jāatstāj bez izskatīšanas. Taču šāda prakse var radīt tādu risku, ka gadījumā, kad pastāv pamatotas šaubas par kaut viena rīcības sēdē esoša tiesneša objektivitāti, varētu iestāties Latvijas valsts atbildība par Konvencijas 6. panta pārkāpumu. Tādēļ aicinu likumdevēju apsvērt to, vai Civilprocesa likumu nav nepieciešams papildināt ar kasācijas tiesvedības procesam atbilstošu kārtību, kādā tiek pieteikts un izskatīts noraidījums tiesnešiem, kuri rīcības sēdē izlemj jautājumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu civillietās. Turklāt atgādinu, ka relatīvi nesen likumdevējs jau ir izdarījis grozījumus Kriminālprocesa likumā, paredzot īpašu kārtību, kādā var pieteikt noraidījumu tiesnešiem, kuri rīcības sēdē izskata jautājumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu krimināllietās.

Satversmes tiesas tiesnesis

A. Laviņš